

Preek zondag 26 juni 2022; Ria Keijzer – Meeuwse

Lezing: Spreuken 1: 20 - 33. Wat is wijs?

“Wat is wijs?” Elke dag zijn er momenten waarop die vraag in ons opkomt. Zo was het wijs om vanochtend de wekker te zetten. En we weten dat het wijs is om onder een bouwwerk een goede fundering aan te leggen. Hoe wijs is het om grensoverschrijdend gedrag op je werk bespreekbaar te maken, of sla je daarmee je eigen glazen in? Wat is wijs als je relatie knelt? En wat kun je blij worden als er in een lastige kwestie iemand opstaat die wijze woorden zegt die op dat moment nodig zijn.

In het alledaagse nemen we onwijze of wijze besluiten. Niemendalletjes in vergelijking met afwegingen op leven en dood. Is het wijs om een medische behandeling te vervolgen? Ga je terug naar je gebombardeerde stad in Oekraïne? En hoever mag de steun van Europa gaan met wapenleveranties? Is het wijs een EU-lidmaatschap aan te bieden, terwijl aan criteria nog niet is voldaan?

Wijsheid hangt aan afwegingen die soms persoonlijk zijn en soms collectief gemaakt moeten worden. Niet eenvoudig, omdat er altijd dilemma's in zitten, inschattingen, soms een gokje of een op-hoop-van-zegen-gevoel. Je kunt pas achteraf zeggen of het wijs was of niet. Kortom: Wat is wijs? Het is een vraag die we ons alledag vele malen stellen.

Buiten alledaagse ervaringen met wijs en onwijs kennen we ook de wijsheidsliteratuur. Geleerden hebben een tijd geleden 25 wijsheidsgeschriften uit het oude Egypte bestudeerd. Ze concludeerden dat wijsheid in neutrale zin is te vertalen met praktisch inzicht. Wijs wil dan zeggen: ‘zo werkt het op de beste manier’. Dan gaat het om dingen als: Verweer je pas in een debat als je goede argumenten hebt. Bereid je goed voor op een pelgrimage of een taak. Kom op tijd. Laat je niet gek maken in de hectiek. Lach ook eens om jezelf. Dat alles is wijs omdat het zo het beste werkt. Maar in Egypte werd dat ook een religieuze regel: wat het beste werkt is datgene waarmee je de goden gunstig stemt. Ga dus na hoe en waarin je je prestaties van alledag zo kunt verbeteren dat je een beter mens wordt en groei je daarin tot je hoogste zelf, dan garanderen de goden je dat welstand en welzijn je deel worden. Deugdzaamheid loont dus, in afhankelijkheid van de goden die over die toekenning van de beloning natuurlijk wel het laatste woord hebben.

Het boek Spreuken waaruit we lezen, is beïnvloed door dat oosterse denken. De joodse traditie gaat echter rond wijsheid een andere kant op. In Spreuken lezen we letterlijk dat wijsheid begint met ontzag voor de Heer. In de oude vertaling staat “De bron van alle wijsheid is de vreze des Heren”. Dat woord vreze kan meteen misverstanden geven. Je zou kunnen denken aan angst voor God. Die lading krijgt het als je er gelovig iets aan ophangt van het grote oordeel dat ons wacht. Of erbij denkt aan een diep zondebesef. Of als je lijdt aan een chronische zwaarmoedigheid omdat je wel héél wijs moet zijn om verkoren te worden. De nieuwe Bijbelvertaling gebruikt dat woord vreze niet meer en kiest voor het woord ontzag, te vertalen met eerbied of respect. Wijsheid begint dus met eerbied voor de Heer.

Om wat voor soort eerbied gaat het dan?

Het gaat grofweg over eerbied voor wat God schiep, wat Hij doet en wat Hij aanreikt.

- Eerbied voor wat God schiep: dat is de aarde, dat is het leven.
- Eerbied voor wat God doet: daar hoort als sleutel het woord bevrijding bij. God is een bevrijder, biedt perspectief, nieuwe kansen, nieuwe tijden. Dat leert het Woord, dat leert de geschiedenis.
- Eerbied voor wat God aanreikte. Daar denken we aan de Wet, gegeven aan Mozes met deze intentie: “Zo zou het kunnen.” Dit is een wijze weg, die de wereld verder brengt en de mens rechtvaardigheid leert. Je moet bereid zijn de Wet te kennen en er op te studeren en er uit te leven. Leven en Wet horen bij elkaar, zijn een leerweg.

Dat is dus volgens het artikel dat ik las het grote verschil geworden in de wijsheidsliteratuur: in Egypte en andere oosterse werelden verkrijgt je wijsheid door te presteren en in het jodendom en later het christendom wordt je wijzer door te blijven leren. De basis is dat God een mysterie is en niet iemand die iets van je afdwingt of roept “Wie zoet is krijgt lekkers, wie stout is de roe”.

Eerbied suggereert afstand tussen God en de mens. Ik denk dat nederigheid de mens siert. Een mens is immers God niet. Hij is weliswaar een beeldrager van God en tot veel in staat, maar God worden we nooit. Het is niet wijs om wijsheden, uit welke bron dan ook, te verabsoluteren als DE wijsheid of DE waarheid. Zelf vind ik het altijd fijn als in een gesprek niet aldoor gezegd wordt “zo moet je het zien” of “dat is Gods wil” of “zo moet het”. Wijsheid is aan tijd gebonden. En alles wat we lezen gaat door onszelf heen. Wij geven er betekenis aan. En dat wat we erin lezen mag verschillen. U herkent het wel: het maakt wat uit of je in gesprek met iemand zegt “zo is het” of “zo ervaar ik het”. In het eerste beperk je de ruimte, in het tweede open je de ruimte om elkaar te verstaan of te respecteren. Maar in die vrije ruimte is het wel van belang dat we willen leren, onze inzichten willen bijstellen of kunnen nuanceren. Dat hoort er wel bij als je ‘wijzer’ wilt worden.

Is wijsheid vooral geleerdheid? Nee. Het woord Wijsheid kom je in het boek Spreuken wel 100 keer tegen en je ziet dan vier betekenissen terug: in het Hebreeuws staat er chokma. Als je dat een beetje verdraaid met je uitspraak krijg je goochem.

1. Wijsheid is praktisch inzicht. Daar hoort bij wat ik net zei: wijs is datgene wat het beste werkt op dat moment en in die situatie.

2. Wijsheid is ook: kunde of vakmanschap. Er wordt in het Oude Testament bijv. priesterkleding voor Aaron gemaakt, er wordt een schip of tabernakel gebouwd. In die verhalen staat dat dit gebeurde “met de geest der wijsheid”.

3. Wijsheid betekent tevens: geschiktheid voor een functie. Zo wordt Jozua opvolger van Mozes vanwege zijn chokma, wij zouden zeggen zijn charisma, zijn uitstraling.

4. Wijsheid komt ten vierde naar voren als een mix van iemands kwaliteiten. We kennen het spannende verhaal van Salomo’s oordeel, met twee vrouwen die beiden claimen recht te hebben op dat ene kind. Salomo grijpt om het op te lossen niet naar een wetboek, zoekt het niet in de letter, is niet bezig met goden die hem zullen straffen als zijn uitspraak niet juist is. Hij toetst de moederliefde en brengt zo die bijna fatale situatie tot een goed einde. Hij wijst het kind toe aan de vrouw die voor alles wil voorkomen dat het kind sterft.

Het gaat bij de wijsheid in de Bijbel niet om de hoogste intellectuele kennis, maar om (letterlijk te lezen in de eerste regels van Spreuken 1) om recht, rechtvaardigheid en eerlijkheid. Om onze vaardigheden en om wat ons inzicht verdiept. Om weten en geweten. Dat bracht iemand ertoe om te zeggen: “Met Bijbelse wijsheid win je eerder de Nobelprijs voor de vrede dan de Nobelprijs voor natuurkunde”.

In Spreuken wordt Wijsheid verbeeld in een vrouw die haar wijsheid opdoet op het plein, een mooi beeld, en daarvan uitdeelt. Het leesrooster koppelt het aan de brief van Paulus aan de Galaten. Ook daar wil ik kort iets over zeggen.

Galatië lag bij wat nu het Turkse Ankara is. Daar leefden in Paulus’ tijd christenen van joodse en niet-joodse afkomst samen. Joodse leermeesters probeerden echter de joodse wetten en rituelen (zoals de besnijdenis) verplicht te stellen voor alle christenen. Daarover ontstond nogal wat discussie. Rond het jaar 50 werd er in Jeruzalem een concilie over gehouden.

Paulus mengt zich in die discussie en stelt onomwonden vast dat het niet de wetten en rituelen zijn die een goed mens van je maken. Ja, u hoort het goed. Die Paulus die te pas en te onpas wordt geciteerd omdat hij wettisch denkt, bijv. over mannen en vrouwen, over geaardheid, over kledingvoorschriften of over schuld en boete, diezelfde Paulus zegt dit.

Hij stelt dat een mens bedoeld is als een vrij mens, geschapen met het vermogen om te kiezen. De Wet is nodig, en dan als leidraad om met die vrijheid om te gaan. En meteen somt Paulus waarden op die er toe doen. Hij noemt ze de vruchten van Gods Geest. Liefde, vreugde, vrede, geduld, vriendelijkheid, goedheid, geloof, zachtmoedigheid en zelfbeheersing. Wie zulke waarden waarmaakt, die mag spreken van een vruchtbaar leven.

In het Bijbelse citatenboek kwam ik hiervan een mooie toepassing tegen m.b.t. onderwijs en opvoeding: “Opvoeding is een kwestie van liefde, geduld en wijsheid. De laatste twee kunnen groeien als de liefde eerst heerst”. Dus geduld en wijsheid kunnen groeien als er liefde is. Herkenbaar: alleen in een veilige liefdevolle omgeving kun je leren en groeien!

Laatste vraag: welke impuls geven deze lezingen mee? Wijsheid wordt in mijn gevoel vandaag vaak geassocieerd met slim of knap, of met bijzondere gaven, dingen van anderen waar je jaloers op zou worden. Mensen die het van hun handen moeten hebben, of onopvallend blijven of niet zo goed kunnen leren, schieten in zo'n plaatje al gauw tekort. Dat geldt zeker ook voor mensen die hun hele leven gehoord hebben dat ze het niet ver zouden schoppen. Hun zelfbeeld blijft laag en het is moeilijk om dan trots op jezelf te zijn en je gaven te tonen. Het lukt dan niet om van jezelf te houden en het lukt ook niet goed om de ander te zien zoals hij werkelijk is, want je staat altijd in de vechstand en dat remt.

Allen krijgen we vandaag van Vrouwe Wijsheid een bijzondere boodschap mee, die Paulus onderschrijft. Ze strooit het uit over de pleinen: we hoeven niet allemaal slim, origineel, bijzonder of opvallend te zijn: je bent een vrij en door God geliefd mens. Linksom of rechtsom mag je bijdragen aan vrede en rechtvaardigheid, aan veiligheid en liefde. Met hoofd, hart of handen. Je wijsheid kan zich in allerlei gedaanten voordoen, als er maar liefde onder zit. En als er maar respect en eerbied in meekomt voor God. Voor zijn aarde, voor zijn bevrijdende boodschap, voor medemensen, die - even zo goed al u, jij of ik - een kind zijn van diezelfde God.

Tenslotte kijk ik naar de uil die ik heb meegenomen. Het symbool van de wijsheid. Een uil is in staat om zijn kop 360 graden te draaien, Oftewel: geen pees of bot belemmert hem om zijn kop helemaal rond te draaien. Hij kan alles beschouwen en van meerdere kanten bekijken. Dat helpt hem bij een wijze analyse, bij een goede inschatting van wat hij moet doen, bij een reactie op wat er om hem heen gebeurt, of bij zelfonderzoek. Een uil houdt daarbij vaak een oogje dicht. Alsof hij wil zeggen: je kunt niet in alles wijs zijn of iets oplossen. Je hoeft niet op alles in te gaan wat je onrechtvaardig of onwijs vindt. Je mag in deze zin een oogje dichtknijpen. Soms moet je iets dat niet te bereiken is of niet te herstellen valt durven loslaten. Wijsheid betekent in dat verband: iets accepteren als een gegeven.

In dat licht eindig ik met een bijzondere kaart. Bij de oprichting van de werkgroep Voorburg-Halle kreeg ik hem mee uit de toenmalige DDR. Pas kortgeleden ontdekte ik dat de tekst uit de eerste eeuw stamt. Er staat, als was het een gebed:

*“God, geef me het vermogen om te accepteren wat niet te veranderen is.
Geef me de moed om dat te veranderen wat ik kan veranderen.
En geef me de wijsheid om tussen die twee het onderscheid te zien”.*

Als dat geen wijs woord is! Wat mij betreft een oefening waard!

Amen.